

Par ieteikumiem rīcībpolitiku veidošanā Sudraba ekonomikas veicināšanai Latvijā*

2019. gadā tika uzsākta Baltijas jūras reģiona (BSR) programmas INTERREG projekta OSIRIS “Atbalsts viedās specializācijas pieejai sudraba ekonomikā reģionālās inovāciju kapacitātes paaugstināšanai un ilgtspējīgai izaugsmei” realizācija (sk. <https://projects.interreg-baltic.eu/projects/osiris-188.html>).

Projekta īstenotāji ir no Latvijas – Rīgas Tehniskās universitātes (RTU) un biedrības “Connect Latvia” eksperti, starptautiskie partneri no Dānijas – Labklājības tehnoloģiju centrs Velfærds Teknologi Aarhus (www.velfaerdsteknologi-aarhus.dk) un VIA University College (<https://www.via.dk/>), no Somijas Hēmlinnas Universitāte (<https://www.hamk.fi/>) un Rīhimeki Biznesa attīstības apvienība (<https://rtoy.fi/>), no Igaunijas Tallinas Tehnoloģiju universitāte (<https://www.ttu.ee/>), no Lietuvas Klaipēdas Valsts universitāte (<https://www.kvk.lt/>) un Lietuvas Inovāciju centrs <http://lic.lt/> uc.), no Krievijas Federācijas Sanktpēterburgas ITMO universitāte (<https://en.itmo.ru/>) un AS SanktPēterburgas Tehnoparks (Технопарк Санкт-Петербурга (ingria-park.ru)).

Projekta partneri līdz šim brīdim strādājuši, lai rastu atbildes kā **atbalstīt viedu, ilgtspējīgu un iekļaujošu, uz senioru vajadzībām un interesēm balstītu, šīs tautsaimniecības sektora jeb Sudraba ekonomikas (SE) izaugsmi** BSR, fokusējoties uz to, kādu piensumu Baltijas jūras reģiona senioriem varētu sniegt katras valsts izvēlētās zināšanu ietilpīgas jomas (*RIS3*) un to iespējamā sasaiste.

Šobrīd projekta īstenotāji ir izveidojuši un nākuši klajā ar ieteikumiem nacionālo vai reģionālo **Rīcības plānu** veidošanai SE veicināšanai un tās iespēju kapitalizācijai. Apvienojot visus izstrādātos ieteikumus nacionālo un reģionālo plānu veidošanai, šā gada 5. un 6. oktobra konferencē Orhusā, Dānijā projekta partneri ir apkopojuši ieteikumus konsolidētā “Baltijas Jūras Reģiona Apvienotais Rīcības plāna” projektam.

“Baltijas Jūras Reģiona Apvienotais Rīcības plāna” projekts, kas tika izstrādāts projekta partneru sanāsmē Orhusā, Dānijā š.g. 5. un 6. oktobrī tiks prezentēts apspriešanai starptautiskajā konferencē š. g. 2. un 3. novembrī, ko organizēs RTU, Ekonomikas Ministrija (EM), kā projekta asociētais partneris. Konferencē ir paredzēta EM pārstāvja uzstāšanās par SE veicināšanas pasākumiem Latvijā.

Sudraba ekonomikas potenciāls un tā attīstības virzieni

Latvijā virs darbības vecuma (65+ g.v.) ir **vairāk nekā piektdaļa no visiem iedzīvotājiem** - 384 tūkstoši cilvēku. Latvijā no visiem ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem 18.4% ir vecumā no 55 līdz 64 gadiem, bet vēl 3.5% vecumā no 65 līdz 74 gadiem. Ņemot vērā iedzīvotāju novecošanās tendences, gados vecāku cilvēku īpatsvars turpinās pieaugt (Ieva Opmane, Latvijas Banka, 2017).

Saskaņā ar EK datiem, kopš 2010. gada Latvijā iedzīvotāju vidējais dzīves ilgums ir palielinājies par 1,9 gadiem un 2018. gadā sasniedza 75 gadus. PVO dati rāda, ka

tuvākajos gados iedzīvotāju dzīves ilgums pieaugs. Tas noteikti radīs **pieprasījuma pieaugumu pēc precēm un pakalpojumiem senioru vecuma cilvēkiem**, turklāt pieprasījums būs atšķirīgs dažāda senioru vecuma kategorijām (sk. - https://ec.europa.eu/health/sites/health/files/state/docs/2019_chp_lv_latvian.pdf).

Šis pieprasījums var ietvert visu, kas atbilst vecāka gadu gājuma cilvēku vajadzībām un gaidām - veselība un pārtika, atpūta un labsajūta, finanses un transports, mājoklis, izglītība, saziņas tehnoloģijas, utt.

Līdz ar to demogrāfiskās tendences ir cieši saistītas ar *Sudraba* jeb **vecāka gadu gājuma cilvēku vajadzībām atbilstošu ekonomiku (SE)** (sk. <http://www.smartsilvereconomy.eu/silver-economy>), kas jau tagad ietekmē un turpmāk vēl vairāk ietekmēs tautsaimniecību kopumā.

Eiropas Komisija piedāvā daudzveidīgu politisko pieeju SE attīstībai, kam jāveicina plaša spektra piedāvājumu radīšana senioriem, kā arī viņu dažādo vajadzību apmierināšanai. Šī politiskā pieeja ietver četrus virzienus:

- 1) turpināt atbalstīt **veselīgas novecošanās** koncepciju,
- 2) turpināt atbalstīt **digitālo revolūciju** veselības un aprūpes jomā,
- 3) veicināt vecāka gadagājuma cilvēku **aktīvu līdzdalību darba tirgū**,
- 4) turpināt atbalstīt tādas produktu un pakalpojumu inovācijas, kas vērstas uz **patstāvīgu dzīvi vecumdienās** draudzīgās apkaimēs un pilsētās (sk. The Silver Economy - Executive Summary, Luxembourg, Publications Office of the European Union, 2018).

Ieteikumi Rīcības plānam SE veicināšanai un iespēju kapitalizācijai Latvijā (RTU OSIRIS projekta ekspertu viedoklis)

OSIRIS projekta RTU ekspertu viedoklis balstīts secinājumos, kas gūti projekta gaitā iegūtajos marketinga izpētes faktos (t.sk. ārvalstu pieredzes piemēri), projekta 4 mērķa grupu – valsts pārvaldes un pašvaldību, akadēmiskās un biznesa vides, kā arī senioru – to apvienojošo organizāciju pārstāvju kopdarba rezultātā (fokusgrupu sanāksmēs un koprades darbnīcās) vairāk nekā 2 gadu garumā. Secinājumi un ierosinājumi apspriesti vairākkārt, t.s. starptautiskajās sanāksmēs ar projekta asociētā partnera EM Inovāciju nodaļas, viedās specializācijas stratēģiju (*RIS3*) ieviešanas atbildīgo speciālistu, kā arī Labklājības Ministrijas (LM) Darba tirgus departamenta vadības piedalīšanos.

Pozitīvi ir vērtējams tas, ka Latvijā tika īstenots aktīvās novecošanās jomas projekts „Latvijas visaptverošas aktīvās novecošanās stratēģijas izstrāde iedzīvotāju darba mūža pagarināšanai un uzlabošanai ietverot “risinājumus aktīvās novecošanās situācijas uzlabošanai”. Kā arī tas, ka ES struktūrfondu un Kohēzijas fonda 2021.–2027. gada plānošanas perioda darbības programmā paredzēts 4.1.2.SAM “Veicināt darba ņēmēju, darba devēju un uzņēmumu pielāgošanos pārmaiņām, aktīvu un veselīgu novecošanos, kā arī veicināt veselīgu un labi pielāgotu darba vidi veselības risku novēršanai”. Tāpat jāatzīmē īstenotā Norvēģijas finanšu instrumenta 2014. – 2021. gada perioda programma “Uzņēmējdarbības attīstība, inovācijas un mazie un vidējie uzņēmumi” kuras ietvaros LIAA ir izsludinājusi neliela apjoma granta shēmu “Dzīves kvalitāti atbalstošu tehnoloģiju izstrāde” ar nolūku MVU sniegt atbalstu

dzīves kvalitāti atbalstošu jaunu produktu vai tehnoloģiju izstrādei (t.sk. tādu, kas vērstas uz senioru dzīves kvalitātes uzlabošanu).

Pēc OSIRIS projekta RTU ekspertu domām tas liecina par to, ka Latvijā SE ir tās attīstības sākuma posmā. Latvijai ir visas iespējas veicināt SE attīstību, kas ļautu senioriem būt sociāli aktīviem, spējīgiem sevi uzturēt un būt vienai no veselīgākajām vecajām paaudzēm Eiropā. Tas dotu iespēju senioriem kļūt par nozīmīgu atbalstu savām ģimenēm, dažādām Latvijas kopienām un visai sabiedrībai kopumā. Tas varētu veicināt senioru-*ekspatriantu* atgriešanos, vēlmi citu valstu senioriem izraudzīt Latviju par mītnes zemi, ļautu veicināt kopējo ekonomikas izaugsmi un sociālo problēmu risināšanu.

SE attīstības veicināšana var palīdzēt īstenot vairākus EM darbības virzienus, kā piem.,:

1. **investīciju piesaisti**, t.sk. ar SE attīstību saistīto projektu īstenošanu, inovāciju nodrošināšanu;
2. **iekļaujošu izaugsmi, palielinot iedzīvotāju iesaisti darba tirgū – nodarbinātības līmenim (15 – 74) sasniedzot 64,5%;**
3. **inovāciju un digitalizācijas veicināšanu**, tai skaitā orientējoties uz senioriem kā SE mērķa auditorijai izstrādātajiem produktiem pēc kuriem pieprasījums nākotnē tikai pieaugs;
4. **publiskā sektora investīciju inovatīvu risinājumu ieviešanu**, tai skaitā nodrošinot inovācijas iepirkuma procedūru izmantošanu mērķtiecīgi attiecinot tos uz veselības pakalpojumu un aprūpes pakalpojumu iepirkumiem tieši senioru vajadzībām;
5. **arvien lielākas iedzīvotāju daļas iesaistīšanu uzņēmējdarbībā**, tai skaitā Senioru līdzdalības darba tirgū palielināšanu kas var tikt noteikts kā viens no rādītājiem.

Papildus tam projekta īstenotāji ir lūguši EM izvērtēt šādus priekšlikumus tālākai SE attīstībai, t.sk. kontekstā ar Eiropas Komisijas piedāvāto daudzveidīgo politisko pieeju SE attīstībai:

1. Attiecībā uz EK noteikto SE attīstības virzienu “vecāka gadagājuma cilvēku aktīva līdzdalība darba tirgū” būtu jāizvērtē īpašu atbalsta instrumentu ieviešana, kas motivē seniorus dibināt uzņēmumus, ne tikai veicinot viņu pašu nodarbinātību, bet arī radot jaunas darba vietas. Līdz ar to, pilnveidojot komercdarbības politiku, jāņem vērā senioru uzņēmējdarbības (oldentrepreneur) veicināšanas aspekti. Tas sasaucas arī ar EM darbības stratēģijas 2020. – 2022. gadam darbības virzieniem attiecībā uz cilvēkkapitāla attīstību un uzņēmējdarbības veicināšanu.
2. EK noteiktais SE attīstības virziens “turpināt atbalstīt tādas produktu un pakalpojumu inovācijas, kas vērstas uz patstāvīgu dzīvi vecumdienās draudzīgās apkaimēs un pilsētās” sakrīt ar EM inovācijas un digitalizācijas veicināšanas darbības virzienu. Aicinām EM izskatīt iespējas īstenot papildus aktivitātes, kas virza uzņēmumus uz aktīvāku iesaistīšanos senioriem vajadzīgo preču un pakalpojumu radīšanā, tai skaitā inovāciju nodrošināšanu, eksporta potenciāla paaugstināšanu, izmantojot jaunākās tehnoloģijas kontekstā ar viedās specializācijas jomām, it īpaši Informācijas un komunikāciju tehnoloģiju specializācijas jomā.

3. EM darbības virzienu “produktivitātes līmeņa paaugstināšana”, kur kā viens no uzdevumiem ir izvirzīts “Politikas pamatprincipu, mērķu, rezultātu, rādītāju, rīcības virzienu, uzdevumu noteikšana nacionālās industriālās politikas attīstībai” paredzot digitālo un inovatīvo risinājumu ieviešanu, jaunu tehnoloģiju, kā arī automatizācijas un modernizācijas procesu pielietošanu uzņēmējdarbībā nepieciešams papildināt ar – “tai skaitā Sudraba ekonomikas attīstībai”.
4. Attiecībā uz atbalsta sniegšanu inovatīviem komersantiem un ES programmu īstenošanu, kā cita produktivitātes līmeņa paaugstināšanas uzdevuma realizēšana, būtu nepieciešams rast iespējas sniegt atbalstu senioriem uzņēmējiem, piem., paredzot “vaučeru programmu”.
5. Attiecībā uz EM eksporta veicināšanas darbības virzienu, SE attīstība var atbalstīt izvirzītā mērķa “Augsto tehnoloģiju produktu eksporta īpatsvars, kopējā eksportā (%)” sasniegšanu. Izpildot uzdevumu “Stiprināt Baltijas un Ziemeļvalstu ekonomisko sadarbību, t.sk. pieredzes apmaiņu, pastiprinot Latvijas iesaisti dažādos sadarbības formātos” pieredzes apmaiņu par SE veicināšanu šajās valstīs var noteikt kā vienu no prioritātēm.

Līdz ar to projekta īstenotāji aicina izskatīt iespēju EM nākt klajā ar iniciatīvu noteikt SE attīstību kā tautsaimniecības attīstības prioritāti, paredzot nepieciešamās atbalsta aktivitātes, t.sk. finanšu atbalsta instrumentus.

EM koordinējot vairākas padotības iestādes, piem., LIAA, CSP, u.c., kā arī saņemot konsultatīvo padomju, piem., Produktivitātes padomes ieteikumus, SE attīstības jautājumus būtu jāizvirza šo iestāžu dienas kārtībā tādējādi sniedzot būtisku pienesumu SE attīstībai. Kā viens no svarīgiem jautājumiem būtu noteikt SE apjomu Latvijā ko varētu risināt CSP līmenī.

Ir jāatzīmē, ka ir Latvijā ir nobriedusi **nepieciešamība** pēc kopējas valstiskas, **Sudraba politikas** (Silver policy) **veidošanas** pēc horizontālā un starpdisciplināritātes pieejas principiem. Pēc projekta komandas domām, SE attīstība varētu būt arī daļa no valsts līmeņa Senioru politikas dokumenta kā tas, piem. ir Polijā (sk.https://www.ohchr.org/Documents/Issues/OlderPersons/MIPAA/NHRI_Poland_Annex1.pdf). EM ir iespēja kļūt par iniciatoru sabiedrības izpratnes veicināšanai par SE un aktīvu, veselīgu novecošanu.

To sarakstē ar projekta īstenotājiem ir apliecinājusi arī EM, ka “senioru ekonomikas politika, tās izstrāde un ieviešana ir komplekss pasākumu kopums, kas vienlaikus skar vairākas nozares – izglītību, veselību, labklājību un, protams, arī tautsaimniecību kopumā” Projekta īstenotāji atbalsta EM pausto uzskatu, ka “.. šis jautājums būtu skatāms plašākā lokā, kura attīstībai un virzībai būtu nepieciešama izvērstā diskusija ar iesaistītajām pusēm, kā arī politisks atbalsts un vienota izpratne par turpmāku attīstību”.

Piemēram, attiecībā uz LM aktivitātēm aktīvās novecošanās jomā, realizējot ES atbalstīto projektu „Latvijas visaptverošas aktīvās novecošanās stratēģijas izstrāde iedzīvotāju darba mūža pagarināšanai un uzlabošanai”, būtu apsveicama iniciatīva iezīmēt šo aktivitāšu turpinājumu nākamajos nacionālās politikas plānošanas dokumentos. LM īstenojot programmas vēlams paredzēt dažādu prasmju attīstīšanu-

gan integrējot seniorus darba tirgū, apmācot/ motivējot darbam savā un citu biznesā. Paši seniori varētu būt arī pasniedzēju lomā. Seniori varētu tikt izmantoti kā resurss arī konsultācijām (jauniešiem un citām t.s. inclusive grupām). Šādi mehānismi tiek īstenoti vairākās ES pašvaldībās.

Attiecībā uz pieaugušo un mūžizglītības jomām Izglītības un zinātnes ministrijai būtu vēlams paplašināt esošo mērķa auditorijas tvērumu, lai iedrošinātu un motivētu seniorus turpināt mācīties, īpaši nodrošinot prasmju apgūšanu jaunajās, informācijas-komunikāciju tehnoloģijās (kiberprasmes, kiberdrošība, utml.). Jāpiebilst, ka šeit nav uzskaitītas visas aktivitātes un ministrijas kuru iesaiste būtu nepieciešama SE attīstībai.

Projekta RTU ekspertu grupa ir atvērta tālākai viedokļu apmaiņai ar visām ieinteresētajām pusēm, kas ieinteresētas **atbalstīt viedu, ilgtspējīgu un iekļaujošu, uz senioru vajadzībām un interesēm balstītu SE izaugsmi Latvijā.**

*- Priekšlikumu sagatavošanā rīcībpolitiku veidošanai piedalījās INTERREG projekta #080 OSIRIS "Atbalsts viedās specializācijas pieejai sudraba ekonomikā reģionālās inovāciju kapacitātes paaugstināšanai un ilgtspējīgai izaugsmei" RTU Aeronautikas institūta izveidotā ekspertu grupa: Dr. Ilmārs Blumbergs, Dr. Igors Graurs, Prof. Arnis Sauka, Prof. Tatjana Volkova.